

והגדת לבנך-ביאורים והלכות לליל הסדר

שכתוב שיעורו של הרב מנחם בן יעקב

א. מצוות סיפור יציאת מצריים

המצווה העיקרית שאנו מקיימים בליל הסדר היא מצוות והגדת לבנך, ומצווה זו מבוארת בתורה שאופן קיומה הוא דווקא על ידי שאלה: "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת, ואמרת אליו..."¹, ולכן פותחים את ההגדה בשאלה: 'מה נשתנה' שהיא שאלתו של הבן.

השאלה היא האם המצווה של הסיפור ביציאת מצרים מיוחדת היא דווקא לליל הסדר או לכל השנה? בהגדה של פסח מובאת דרשתו של בן-זומא במסכת ברכות על הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" מה פירוש הביטוי כל ימי חייך, האם זה בא לרבות את ימות המשיח כדעת חכמים או שהוא בא לרבות את הלילות לפי דעת רבי אלעזר בן עזריה המביא את דרשת בן זומא וכפי שנאמר בהגדה: עד שדרשה בן זומא שנאמר "למען תזכור את יום צאתך ממצרים כל ימי חייך"

ואכן אנו מזכירים בכל יום את יציאת מצרים "אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוהים" - בוקר וערב, ומכאן שאנו מקיימים מצות זכירת יציאת מצרים כל יום בוקר ולילה. והשאלה היא מה בין זכירת יציאת מצריים של כל יום ובין סיפור יציאת מצריים המיוחד לליל הסדר? אך כמדומני שאמרנו את התשובה, כי הזכרת יציאת מצרים די להזכירה בפסוק אחד וכפי שבאמת בפסוק אחד בלבד היא נזכרת בכל יום, כי התהוותו של עם ישראל מתחילה בחודש האביב עם צאת ישראל ממצרים. אבל בליל הסדר המצווה היא גם להזכיר ובעיקר 'לספר' לבן, ודווקא על ידי שאלה כפי שנאמר בתורה "והיה כי ישאלך", ולכן ההגדה מתחילה בארבעת הקושיות, והתשובה מתחילה ב'עבדים היינו' כדברי הגמ' 'פותח בגנות ומסיים בשבח' והגנות היא כפולה - גנות של שיעבוד פיזי אצל פרעה וגנות של שיעבוד רוחני 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועתה קרבנו המקום לעבודתו' - הגנות הרוחנית גדולה יותר אבל על שניהם ביחד זכינו לחירות, בפסח זכינו לחירות מהשיעבוד הפיזי ולחירות רוחנית זכינו במעמד הר סיני ומתן תורה כפי שנאמר למשה "בהוציאך את העם ממצריים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". לכן יש מצווה לספר ביציאת מצרים והיא שונה ממצוות הזכרת יציאת מצרים שבכל יום, כי בלילה הזה אנו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה ועל זה נאמר כל המרבה לספר הרי זה משובח - ומצווה זו היא דווקא על ידי ריבוי הסיפור של 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח'.

ומשמעות ה'שבח' היא כפולה: שבחו של עם ישראל שזיכה אותנו המקום ברוך הוא ליציאת מצרים ולמתן תורה ומתוך כך אנו מברכים ומשבחים את הקב"ה בהלל והודאה בברכת אשר גאלנו ובאמירת הלל תוך כדי אמירת ההגדה.

ב. יציאת מצרים הפרטית של משפחתי

כל אחד ואחד בדורנו מספר את סיפור יציאת מצריים האישי שלו, כמו היציאה שלי למשל.

אבי אליעזר בן יעקב הגיע בדיוק בשביעי של פסח לארץ, הוא הגיע בספינת מעפילים ששמה 'אסימי' לחופי ארץ ישראל, והבריטים ירו על האוניה כדרכם לירות על ספינות המעפילים ואנשי ההגנה שהיו בספינה אמרו שכל מי שיודע להשיט סירות יקפוץ מהר למים וישיט את סירות ההצלה.

אבי קפץ לסירות אלו ותכף הוא הגיע אל חוף כפר חיים, וטיפלה בו משפחה יקרה בשם משפחת מרגלית שמן הרגע הראשון שהגיע הם הלבישו אותו מיד בבגדים כחולים שהיו בגדי עבודה ושלחו אותו מיד לעבוד בפרדס והוא גדל אצלם כבן בית וזו יציאת מצרים הפרטית שלנו.

יציאת מצרים הפרטית היא בבחינת 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצריים' ולכן אבי ביקש שבכל שביעי של פסח יוזכר סיפור עלייתו לארץ.

ובטוחני שלכל משפחה ומשפחה יש סיפור יציאת מצריים האישית שלה, כי בדורנו זכינו לקיבוץ גלויות מכל העולם: מארצות הברית ומרוסיה ומסוריה, מרוקו, צרפת, טוניסיה ואלג'יריה, ומארצות ערב והודו ומכל ארצות העולם, וכל אחד שזכה הוא או אבותיו בחסדי הבורא לעלות לארץ ישראל מודה לקב"ה בליל הסדר הזה בו אנו נחוג את יציאת מצריים הכללית של כל האומה ואת יציאת מצריים הפרטית של כל משפחה ומשפחה.

ג. מדוע אין מברכין לפני המגיד?

מתחילים בלילה הזה בסיפור יציאת מצרים ולהגדה הזו יש סדר, והשאלה היא: הרי הסדר ההלכתי הוא שכל מצווה מברכים לפנייה ואם למחרת הפסח נתחיל לספור את ספירת העומר הרי קודם נברך ורק לאחר מכן נספור? וכך באכילת מצה ואכילת מרור אותם נקיים בליל הסדר נברך תחילה ואח"כ נקיים המצווה וזה לפי הכלל שקבעו חכמינו ז"ל שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, וא"כ מדוע לא מופיעה פה ברכה על מצוות סיפור יציאת מצרים? והלא יש הרבה ברכות על מצוות שקיומן הוא בדיבור כגון ספירת העומר ולימוד תורה, ועוד מצוות רבות הנעשות על ידי דיבור, ומדוע אין ברכה על סיפור יציאת מצריים? אלא שאנו פותחים את ההגדה במלים: 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועתה קרבנו המקום לעבודתו' – מתחיל בגנות ומסיים בשבח' האם בזמן הגנות אפשר לברך? הרי אם מתחילים לספר בגנות וחובה עלינו בלילה זה לחוש את מה שחשו אבותינו קודם יציאת מצריים ולאחר מכן עלינו לחוש כיצד יצאו אבותינו, וכיצד הגיעו להר סיני, וכיצד בהר סיני עברו תהליך של גיור אמיתי כנאמר 'בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה, בטבילה ובהרצאת דמים' וכך נכנסו אבותינו לברית בהר סיני.

והרי מתי מברך הגר על היותו גר? לפני שטבל הוא לא יכול לברך כי הוא עוד גוי, ולכן הוא מברך רק לאחר הטבילה כי בכל המצוות מברך ועובר לעשייתן, אבל בליל הסדר אי אפשר לברך ולעבוד לעשייתן כי אם אדם מרגיש שהוא הרגע יצא ממצריים הרי הוא עוד לא הגיע לדרגה של קיום מצוות ולכן הוא יכול לברך עתה אלא רק לאחר סיום ההגדה בה מופיעה ברכת 'אשר גאלנו' שהיא בעצם מוסבת על סיפור כל ההגדה – וכך מסביר החתם סופר שאי אפשר לברך מן ההתחלה את הברכה על סיפור יציאת מצרים כי אם אנו רואים וחשים את עצמנו כגר היוצא ממצריים א"כ הגר לא מברך את הברכה אלא לאחר הטבילה, ולכן בליל הסדר מברכים את ברכת אשר גאלנו רק לאחר סיום סיפור יציאת מצרים בסיום המגיד.

ד. 'קדש'

והנקודה השניה שנדבר עליה היא נקודת הסדר – 'קדש-ורחץ' – יש לסדר הזה נקודה של אי סדר, בדרך כלל הדרך היא סדר מרע ואח"כ בא עשה טוב, וכאן אנו אומרים קדש ואחר כך ורחץ והרי רחיצה היא מהטומאה, וכי לא היה ראוי להקדים את ורחץ לקדש? אלא שיש להסביר שיציאת מצרים היתה בחפזון רב, שכן היו ישראל שקועים במצריים במ"ט שערי טומאה ונתן להם הקב"ה שתי מצוות קרבן פסח ומצוות המילה. ובחפזון יצאנו ממצרים כי אילו חס ושלום היינו שקועים עוד קצת בטומאה חלילה לא היינו יכולים לצאת ממצרים מרוב הטומאה – ולכן חישוב הקב"ה בדיוק את הרגע כמו שנאמר 'ועברתי בארץ מצריים בלילה הזה אני ולא מלאך וכו'' ולכן בסדר הזה של החיפזון מופיע 'קדשם ואח"כ טהרם' קודם כל אמירת ה'קדש' ואחר כך הטהרה של ה'רחץ' כי כך סדר הגאולה.

הכוס הראשונה של הקידוש הנחתם במלים 'מקדש ישראל והזמנים' ממלאת שני תפקידים - קודם כל היא כוס של הקידוש כמו בכל מועד והרי זה קידוש ליל הסדר ליל פסח שהינו מקרא קודש, ומלבד זה היא כוס ראשונה של ארבע כוסות.

ולמה עלינו לדעת זאת?

ראשית, כי מצוות צריכות כוונה וצריך להתכוון בכוס הזאת לשתי המצוות גם יחד גם לקידוש וגם לכוס ראשונה. ומה נותן לנו העניין שזו כוס ראשונה? אלא בשונה מקידוש רגיל מדובר פה על כוס ראשונה של חירות ולכן אחר מוזג לו את הכוס, דרך חירות.

שנית, בקידוש זה אדם שותה את רוב הכוס בעצמו ואינו מחלק ממנה לבני ביתו ולחלק מהשיטות עליו לשתות אף את כולה (הרמב"ן אומר שצריך לסיים לשתות את כל הכוס) וזאת לאחר שהוא קידש על כוס שלימה וגם כוס זו מכילה שיעור לפחות 86 סמ"ק (כמניין כו"ס) אך לשיטת החזון איש מדובר על שיעור גדול בהרבה, 150 גרם וגם לכל הדעות שותים את כוס זו בהסיבה דרך חירות.

ולכן מי ששתה את הכוס ללא הסיבה צריך לחזור ולברך כי אמנם יצא ידי חובת קידוש אך לא יצא ידי חובת הסבה של כוס ראשונה.

אם האדם דואג שמא הוא ישתכר משתייה של 4 כוסות של יין, מותר לו לשתות גם ממיץ ענבים אך עדיף למהול במיץ ענבים גם יין 'ויין ישמח לבב אנוש', ושמעתי ממורי הרב יוסף כהן ששמע מחותנו הרב צבי פסח פרנק זצוק"ל שיש להוסיף למיץ ענבים מעט יין אדום כי מצוות לשתות יין אדום ולכן אפשר לקחת אפילו מיץ ענבים לבן ולהוסיף לו יין אדום וזה מעולה ובצורה כזו אדם לא ישתכר.

וישתה לכתחילה את כל הכוס או את רובה וכך הוא יקיים בצורה מעולה את מצוות כוס ראשונה מארבע כוסות.

בסיום הקידוש אנו אומרים 'מקדש ישראל והזמנים' ומדוע מזכירים את ישראל בתוך הקידוש? וצריך לבאר שברכה זו אמנם שווה היא בכל הזמנים אך מיוחדת היא לחג הפסח, שהרי מצוות קידוש החודש היא המצווה הראשונה שנצטוו עליה ישראל במצרים – מכאן שישראל מקדשים את הזמנים. ומי נותן להם את הכח ואת העצמה לקדש את הזמנים? הקב"ה.

ולכן חותמים את הברכה 'מקדש ישראל והזמנים' והשלכה גדולה יש בדבר כי קביעת הזמנים נעשית על ידי הראיה – שאם באו עדים ומעידים שראו את החודש הרי בית הדין מקדש את החודש. כי בית הדין של עם ישראל הוא הקובע את מועד תחילת החודש ועל זה נאמר 'אשר תקראו אותם במועדם' אתם אלו הקוראים אותם. ועל זה החידוש אמרו במדרש 'נטל הקב"ה אורלוגין (שעון) של עולם ומסרו לישראל' וזה הכוונה שישראל מקדשים את הזמנים ולכן הקידוש נחתם ב'מקדש ישראל והזמנים'.

ה. 'ורחץ' – 'כרפס'

וכאן אנו מגיעים לפעולה השניה בלילה זה 'ורחץ'.

הרחיצה בעצם באה כדי שיישאלו התינוקות, יש מנהגים שכל האנשים נוטלים את ידיהם, ויש כאלו שנוהגים שרק בעל הבית נוטל וכל זאת לקראת אכילת הכרפס. והסיבה ההלכתית היא שאנו עומדים לאכול דבר שטיבולו במשקה והוא מצריך נטילת ידיים.

אך נשאלת השאלה: אם עכשיו נטלנו ידיים והידיים שלנו נקיות לקראת אכילת הכרפס מדוע עלינו ליטול את ידינו שוב לפני אכילת המצות ועוד יקשה מדוע מברכים שם על הנטילה?

אלא שיש לשים לב: בדרך כלל מצוות צריכות כוונה, אך פה נצרכת כוונה שלילית ועלינו להתכוון שנטילה זו לא תפטור אותנו מנטילת ידיים נוספת לפני אכילת המצות ולכן נוכל לשוב וליטול ידיים ולברך.

על הכרפס מברכים 'בורא פרי האדמה' לאחר שטובלין אותו במי מלח, ועלינו כעת לכוון, והפעם בכוונה חיובית, לפטור בברכה זו את אכילת המרור שיאכל בהמשך הסדר כי המרור גם גידולו מן האדמה, אך אנו מברכין עליו רק ברכה מיוחדת של 'על אכילת מרור' ללא ברכת האדמה מכיוון שהוצאנו אותו ידי חובת ברכה זו עם אכילת הכרפס. אבל אם נברך אחרי הכרפס 'בורא נפשות' אנו מבטלים את האפשרות שברכה זו של הכרפס עולה גם למרור של המשך הסעודה, ולכן אנו אוכלין פחות מכזית כדי שלא נצטרך לברך עליו ברכה אחרונה ופה המשמעת חשובה כדי שלא נתחייב בברכה אחרונה.

כרפס – ס' ריבוא עבדו בפרך (בשם המהרי"ל).

ו. 'יחץ'

מדוע אנו חוצים את המצה האמצעית לשנים ומדוע לקחנו ג' מצות הרי בכל חג ומועד אנו מסתפקים בלחם משנה? אלא שאת המצה האמצעית אנו ניבצע ויישארו לנו שתי מצות שלמות. העליונה והתחתונה הם לחם המשנה כנהוג תמיד, והמצה השלישית האמצעית היא לחם עוני – כדברי הגמ' 'מה דרכו של עני בפרוסה'.

את המצה האמצעית הזו אנו חוצים, ועם המצה העליונה נקיים בהמשך את ברכת 'המוציא' ו'על אכילת מצה'. את המצה האמצעית חוצים לשניים אבל לא לחלקים שונים, חלק הגדול שומרים אותו לאפיקומן, וצוררין אותו בתוך עטיפה ויש השמים אותו על הגב כמנשא ואומרים 'זכר למשארותם צוררים על שכמם'.

אבל מהי ההצפנה שאנו עושים? ומדוע אנו מחביאים את המצה בתוך ציפה ומה מבטאת הצפנה זו? האפיקומן הוא סמל לגאולה העתידה שעדיין צפונה מעינינו ואנו איננו יודעים מתי תהיה הגאולה העתידה, בליל הסדר אנו מזכירין במיוחד את הגאולה העתידה כנאמר "כימי צאתך מארץ מצריים אראנו נפלאות" שהגאולה העתידה תהיה עם ניסים גדולים כמו ביציאת מצרים.

ועל דבר זה שואל הנצי"ב, הרי יש פסוק אחר שאומר שהניסים הגלויים שיהיו בבא המשיח יהיו גדולים יותר מניסי יציאת מצריים, שהרי נאמר בספר ירמיהו: "לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל ממצרים, אלא חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצריים ומכל הארצות אשר הדחתים שם' וכמאמר הגמ' במסכת ברכות 'שיהיה שיעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצריים טפל לו' הניסים הגדולים של הגאולה העתידה יהיו גדולים יותר מניסי יציאת מצרים כך שתהיה טפילה לעומתם.

אז מה זה "כימי צאתך מארץ מצריים אראנו נפלאות"? מבאר הנצי"ב: האור הגדול של הגאולה העתידה יהיה כה גדול עד שלא נוכל לראות את כל הניסים הגדולים. הניסים באמת יהיו יותר גדולים מניסי יציאת מצריים אך אנו לא נוכל לראותם במילואם ורק נורשה לראות ניסים בגודל של ניסי יציאת מצריים ומכיוון שניסי הגאולה העתידה צפונים מעינינו נוהגין לצפון את האפיקומן בתוך מפית כדי לומר שאנו מצפים ומאמינים בגאולה העתידה ומתוך אמונה זו נזכה לביאת המשיח, כנאמר 'יישלח לקץ הימין משיחנו לפדות מחכי קץ ישועתו' וכדברי החפץ חיים והרב קוק זצ"ל - הציפיה לגאולה היא זו המקרבת את הגאולה.

לאפיקומן מלווה מנהג שהילדים גונבים אותו ואח"כ מחזירים אותו בעת אכילתו וכל זה הוא כדי להשאיר את הילדים ערניים ודרוכים בכל שלב ספור יציאת מצריים. אני ממליץ את כל המשא ומתן על החזרת האפיקומן המתנות לא לעשות בזמן סעודת הסדר אלא לעשותו לפני החג או אחריו (כפי עניין ורצון הילד ולפי יכולת ההורים) כדי לא לאבד אחיזה בעיקר של הלילה הזה, היינו כל הסדר הוא קודש ומוקדש לעניין יציאת מצריים והגאולה העתידה וזה בעצם עניינו של האפיקומן להיות צפון ומוכן לסיפור הגאולה.

ז. 'מגיד'

אחרי שחצינו את המצה הגענו אל עיקר המצווה היינו המגיד – 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח' ולאחר שהבן שואל מה נשתנה האב עונה לו עבדים היינו ומיד מתחיל ומספר לו על כל ענינה של יציאת מצריים.

אני רוצה להתייחס לשתי נקודות:

א. המשנה ברורה אומר שבזמן אמירת מה נשתנה יש לסלק את הקערה מהשולחן כאילו כבר אכלו כדי שייראו התינוקות ויישאלו מדוע מסלקים את הקערה, ואז יענה האב שאנו אסורים באכילה עד שנספר את סיפור יציאת מצריים. וברור זה מוזגין את הכוס השניה לפני המגיד כדי שיישאלו התינוקות מדוע אנו מוזגין עוד כוס לפני הסעודה.

ב. דין נוסף המופיע כאן הוא: אומרים הלילה הזה כולו מצה ואין אומרים הלילה הזה כולו מרור, כי אמנם אוכלין בלילה הזה מרור אך אין זה כל ענינו של הלילה.

ואחרי ארבע הקושיות מתחילין את סיפור ההגדה לקיים את מצוות והגדת לבנך וכדי לקיים את מצוות אכילת לחם עוני 'לחם שעונים עליו דברים הרבה'

בעל ההגדה מביא את המימרא 'כל המרבה לספר ביציאת מצריים הרי זה משובח' – מה זה הרי זה משובח וכיצד רואים זאת ממעשה התנאים שהיו מסובין בבני ברק? אלא התשובה היא ממתי מותר לאכול קרבן פסח ועד מתי מותר לאכול וכמו כן עד מתי מותר לספר ביציאת מצרים?

יש קהילות בהם מקדימין את הכנסת השבת כדי שהילדים לא יירדמו בסעודת ליל השבת כי בשבת האדם יכול להוסיף מהחול על הקודש, אבל בליל הסדר לא ניתן להקדים את סיפור יציאת מצרים שיכולה להיאמר כי 'לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחין לפניך' וכל זה רק בלילה "ואכלו את הבשר בלילה הזה" – אכילת מצה ופסח היא רק בלילה ולכן אי אפשר לקדש את יום זה מבעוד יום וזה לגבי תחילת הזמן. ועד מתי מותר לספר ביציאת מצריים? האם עד חצות או כל הלילה?

וזה המחלוקת בין ראב"ע לבין חכמים, לר' אלעזר מותר לאכול את הפסח עד חצות ולחכמים מותר כל הלילה, אך האם למי שאומר שהפסח נאכל עד חצות (ואם לא אוכלין את הפסח גם לא אוכלין את המצות ולכן נהוג לאכול את האפיקומן עד חצות) האם מותר לספר ביציאת מצריים כל הלילה גם אחרי סוף זמן האכילה? ולכן מבואר בהגדה של פסח שכן. כי מהסיפור המובא בהגדה מוכח שהם היו מספרים ביציאת מצריים כל אותו הלילה, ומדוע ר' אלעזר בן עזריה שסבר שאוכלין עד חצות ממשיך לספר גם אחרי חצות אלא שמכאן למדים 'שכל המרבה לספר ביציאת מצריים הרי זה משובח' אפילו שפטור מצווה לספר ביציאת מצריים כל אותו הלילה.

ח. ארבעת הבנים:

מה ההבדל בין הבן החכם לבן הרשע?

החכם אומר 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם' וגם הרשע אומר 'מה העבודה הזאת לכם' לכאורה שניהם אומרים 'לכם/ אתכם' ומדוע לרשע אומרים לכם ולא לו, ואילו לחכם אומרים כהלכות הפסח? אלא יש אומר ויש אומר, יש שואל ויש שואל. יש שואל המחכה לתשובה ויש שואל שאינו מחכה לתשובה. החכם שואל: מה העדות והחוקים וכו' – כבר רואים שהוא חכם כי הוא יודע לזהות בין עדות או קשר בין המצוות לבין יציאת מצרים, ובין חוקים שאנו לא מבינים את טעמם, ובין משפטים היינו עניינים שאנו מבינים את טעמם - למשל הצווי על קרבן הפסח: 'ועצם לא תשכרו בו' 'ולא תוציא מן הבשר החוצה'. ויש גם מצוות שהן עדות כגון אכילת מצה שהיא זכר ליציאת מצריים - החכם יודע לחלק בין העדות, החוקים, והמשפטים ובגלל שהוא שואל ומנסה לברר את שורש כל הצוויים אנו מסבירים לו את כל ההלכות מההתחלה ועד לאפיקומן 'אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן' – החכם רצה לשמוע דברי תורה ומשאירין לו טעם טוב בפה את טעמו של קרבן הפסח שאין מפטירין אחריו אפיקומן. לעומתו, הרשע הוא מתריס. הוא 'אומר'. הוא אומר וזהו. הוא לא רוצה לשמוע ומכיוון שהוא לא רוצה לשמוע הוא נקרא 'מכיוון שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר'.

אך מטרתנו היא סוף סוף לקרב את כולם בליל הסדר – את החכם, הרשע התם ואת האיני יודע לשאול ולצערנו בדורנו ישנם הרבה שלא יודעים לשאול, ויש מצווה לשאול כי כל היהדות ולימוד התורה בנויים על שאילת שאלות.

ולכן עלינו לדעת לשאול את השאלות הנכונות ולענות עליהן בצורה נכונה לכל אחד ואחד לפי ערכו, ואשרי מי שיודע להשיב לכל אחד ואחד כפי המתאים לו. ולכן ההגדה פותחת דרך השאלות כי דרך השאלה נסללת דרך אל התשובה ומתוך השאלות המקדימות נפתח גשר אל השומע.

ט. 'הקב"ה חישב את הקץ'

מתחילים בגנות ומסימים בשבח, מאברהם אבינו דרך יצחק אל יעקב ובניו שיורדים מצריים, ועל זה נאמר 'שהקב"ה חישב את הקץ' מה הכוונה שהקב"ה חישב את הקץ? הרי הקב"ה אמר כבר לאברהם "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" אז מה בדיוק הכוונה פה חישב את הקץ?

אלא שאמנם בברית בין הבתרים נגזר עלינו ארבע מאות שנה, אולם בפועל השעבוד היה רק מאתיים ועשר שנים כמניין 'רדו' ומדוע הם היו רק מחצית מהזמן?

הגאון מוילנא מסביר שנאמר 'וימררו את חייהם' ובגלל כובד השיעבוד הקב"ה קיצר את זמן השיעבוד (בימינו היינו אומרים שהם הספיקו בחצי מהזמן את מה שהיו אמורים להספיק בכל הזמן).

רק הקב"ה יודע כמה מיררו את חייהם ולכן על המילים בפרשת שמות "וימררו את חייהם בעבודה קשה" יש את הטעמים 'קדמא ואזלא' ו'רביעי', ומבאר הגאון מוילנא, שמכיוון שמיררו את חייהם הוקדם הזמן של הרביעי היינו הארבע מאות שנה.

הקב"ה חישב את הסבל והשעבוד של בני ישראל וראה שהם השלימו את מכסת העינויים, וכמו שכותב הרמב"ם בהלכות תשובה שלא ניתן לחשב עבירה כנגד מצווה ולומר שבזכות מצווה בטלה עבירה כי רק הקב"ה יודע מה משקלה האמיתי של כל מצווה כי יש מצווה שאנו מבינים אותה כמצווה קלה והקב"ה מחשיב אותה מאוד, כי רק הקב"ה יודע את חשבונם של מצוות ועבירות.

י. 'ארמי אובד אבי'

ההגדה מבארת לנו 'צא ולמד מה ביקש לבן הארמי...' שנאמר "ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט" מה הקשר בין ארמי אובד אבי ובין וירד מצריים, ומיהו ארמי אובד אבי? לכאורה לפי פשט הפסוקים הנושא הוא 'אבי' שאבי היה ארמי אובד, יעקב שירד למצריים היה אובד.

אבל בעל ההגדה דורש שהנושא של הפסוק הוא 'ארמי' היינו לבן, לבן הארמי רצה לאבד את אבי, ומה הקשר בין לבן לבין הירידה למצריים? אלא הקשר הוא שארמי רצה לאבד את אבי – ומתי מצאנו שלבן ביקש לאבד את יעקב? אלא מפני שאמר לבן ליעקב "יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוהי אביכם אמר אלי לאמור הישמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע" אם הקב"ה צריך להזהיר את לבן לא לפגוע ביעקב אנו למדים מכאן שלבן ביקש לעקור את הכל – אלא שהקב"ה מצילנו מידם.

אבל מה הקשר ל'וירד מצרימה' ומה הקשר בין לבן הארמי ובין ירידת יעקב אבינו למצריים?

יש פירוש יפה שמסביר שלבן ביקש להחליף את הנשים ליעקב ולכן נתן לו את לאה במקום את רחל, ולכן היה סיכסוך תמידי בין בני רחל ובין בני לאה על הבכורה, ובעקבות זאת עשה יעקב כתונת פסים ליוסף ובעקבות זאת נכמר יוסף וירדו ישראל למצריים – נמצא שכל ירידת יוסף ואחרי כן יעקב ובניו למצריים כל זה נוצר על ידי לבן שהחליף את נשיו של יעקב דבר שגרם לסיבוכים בבית יעקב.

כי לבן התכוון לרעה בהחלפת הנשים של יעקב, ואמנם מתוך כך ישראל ירדו למצריים ונשתעבדו למצרים, אולם בזכות זאת התקיימה ההבטחה של "אחרי כן יצאו ברכוש גדול", ומתוך יציאת מצריים זכינו גם להגיע למתן תורה שהוא התכלית של יציאת מצריים.

יא. 'אני ולא מלאך'

אבל ניסי יציאת מצריים הינם ניסים מיוחדים כמו שנאמר בהגדה 'ועברתי בארץ מצרים – אני ולא מלאך, אני ולא שרף אני ולא שליח וכו'' והשאלה היא איך נאמר בצווי על משיכת הדם על המשקוף 'ולא ייתן אל המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף' מה זה המשחית? זה מלאך המוות. והרי נאמר שמכת בכורות תעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו? מסביר ר' יעקב מליסא: יכול להיות חשש שבשעה שעובר הקב"ה להרוג את בכורי מצריים במכת בכורות גם מלאך המוות כבכול יום ייקח כמה נפשות ואם ייקח כמה נפשות גם של יהודים, יכול להיות שבבוקר יישמעו המצרים שגם מבני ישראל נהרגו במכת בכורות יבואו המצרים ויגידו שהיה כאן מקרה ומכת בכורות אינה יד ה'. לכן נאמר: 'ועברתי בארץ מצריים – אני ולא מלאך וכו'' כי גם מלאך המוות לא פעל באותו לילה כפי שנאמר 'ולא ייתן המשחית' הקב"ה לא ייתן למלאך המוות לבא ולנגוף, אלא רק הקב"ה יכה בלילה זה כל בכור בארץ מצריים כדי שייראו מצריים את גודל מכת בכורות.

יב. דצ"ך עד"ש באח"ב

על מטהו של משה היו כתובות עשר המכות.

נחלקו ר' יהודה וחכמים האם היה כתוב בפירוש את כל המכות או רק ראשי תיבות דצ"ך עד"ש באח"ב. מדוע לדעת ר' יהודה היה כתוב על המטה רק סימנים ולא בפירוש את כל המטות? ועל מה נחלקו ר"י וחכמים? אלא, אמר הקב"ה למשה "ואת המטה הזה תיקח בידך אשר תעשה בו את האותות" המטה הזה היה נטוע בגן של יתרו לאחר שעבר אליו במסירה מדור לדור מימי האדם הראשון (כאחד מעשרת הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות) ונתגלגל מנח לאברהם, ליצחק, ליעקב וליוסף ומשם לארמון פרעה, יתרו חמד את המטה ונטע אותו בגינתו ולא היה ניתן להתקרב אליו ומי שנתקרב למטה נדבק אליו. וכאשר הגיע משה למדיין לבית יתרו לקח את ציפוריה הוא לא נדבק למטה וכך זיהה יתרו את משה כאיש אלוקים. ונחלקו ר' יהודה וחכמים על מהי התכנית האלוקית שנכתבה על המטה עוד מימי בראשית, לחכמים היה כתוב בפירוש את עשרת המכות ולפי ר' יהודה היה כתוב בו רק ראשי תיבות.

ולכן אנו בימינו נוהגים לומר את עשרת המכות גם כחכמים וגם כר' יהודה ובכך אומרים את התכנית האלוקית מימי בראשית לגאולת עם ישראל. (וסה"כ אנו מזים מהכוס 16 פעמים – י' המכות לחכמים (10) ראשי התיבות לר' יהודה (3), דם, ואש ותמרות עשן (3) וכל זה מרמז לנו את שם הוי"ה שהגימטריה שלו היא 16 לומר לנו שכל יציאת מצריים זוהי מחשבה אלוקית בראשיתית).

יג. 'דיינו'

לפני שמברכים ברכת 'גאל ישראל' אנו אומרים את הפיוט 'דיינו', ובו אנו אומרים את המשפט 'אילו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו' – כי אם חשבנו שהקירוב הוא רק אמצעי למתן התורה כי העיקר היא קבלת התורה, בא בעל ההגדה ומדגיש לנו שיש ערך עצמי לקרבה לה' סיני.

שני פירושים ושני תשובות:

קרבתנו – זה לזה וקרבתנו לקב"ה.

פירוש ראשון - אומר בעל ההגדה שקירוב עם ישראל 'כאיש אחד ולב אחד' תחת הר סיני זה אירוע מיוחד כי ידוע ששאר החניות של עם ישראל היו בתרעומת והבולטת שבהם היא מחלוקת קרח ומשה, ולצערנו עד היום אנו רואים את עם ישראל חולק בכל נקודה גם היום, ומעמד הר סיני היה הפעם היחידה בה עם ישראל עמד כאיש אחד ולכן אומר בעל ההגדה שזהו 'דיינו' בפני עצמו זה שזכינו לקירוב זה לזה וזו מעלה גדולה השקולה למתן תורה. פירוש שני – בזכות מעלה זו זכינו להיבחר לעם, 'בחר בנו מכל העמים ומתוך כך נתן לנו את תורתו' ומדרגת הבחירה בנו מכל העמים היתה במעמד הר סיני, כפי שנאמר 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' וזהו ה'קרבנו לפני הר סיני' קרב אותנו אליו 'ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו' אהבת ה' לעם ישראל על ידי בחירתנו על זה אנו אומרים 'לבני ישראל עם קרובו הללויה' ובליל הסדר אנו משבחים את הקב"ה על בחירתו בנו ורק לאחר מכן אנו משבחים אותו על שנתן לנו את התורה. ורק לאחר שקירבנו ה' אחד לשני ולאחר שקירבנו אליו להיות לו לעם אז אנו ראוים לקבלת התורה.

יד. 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו'

לפני הברכה החותמת את המגיד אנו אומרים 'לפיכך אנו חייבים להודות ולהלל' ולאחר מכן אנו אומרים הלל על יציאת מצרים (הללויה, בצאת ישראל ממצרים) ולאחר מכן אנו מסיימים את המגיד בברכה 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו' ואז שותים כוס שניה. ומהו 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו', הרי קודם הקב"ה גאל את אבותינו? ! אלא שבלייל הסדר כל אחד צריך להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, וכמו שאמרנו בהתחלה שחלק גדול מעם ישראל כמו הסיפור המשפחתי שלי שסיפרתי על הגעת אבי לארץ והגעת משפחתי לארץ מהארצות השונות, כך גם לכל אחד מאיתנו יש את הסיפור המשפחתי שלו על הגאולה אותה עם ישראל עובר בדורינו אנו בעת הקמת מדינת ישראל ולכן פותחים את הברכה באשר גאלנו, ורק לאחר מכן מברכים על ש'גאל את אבותנו' מהגאולה שלנו אנו מבינים את גאולת מצריים ולכן אנו מודים לקב"ה שגאלנו ואח"כ קירבנו לעבודתו והביאנו ללילה הזה לאכול מצה ומרור, וחותרין ב'ברוך ... גאל ישראל' ושותים את הכוס השניה של ארבע הכוסות בהסיבה.

טו. מוציא מצה - 2 ברכות שונות

הכוס הראשונה ששתינו בקידוש וכן הכוס אותה שותים לאחר המגיד הם שתיהן דרבנן, אולם גם המגיד וגם אכילת המצה אותה אוכלים לאחר ההגדה הן מצוות מהתורה. על המצה מברכין 'המוציא לחם מן הארץ' ומוסיפים ברכה נוספת 'על אכילת מצה' – והטעם שמברכים שתי ברכות היא כי כל ברכה מוסבת על מצה אחרת – כי מברכים על המצות השלמות וגם על המצה השבורה. כי ברכת המוציא מוסבת על המצה העליונה, וברכת על אכילת מצה היא על המצה האמצעית, וכן מחזיקים את שתי המצות ואוכלין ושתי המצות יחד ולכן המצווה היא לאכול 2 כזיתים. ולכן בזמן שמברך המוציא לחם מן הארץ מחזיק את כל המצות, וכאשר מברך על אכילת מצה משמיט את המצה התחתונה ומכוון על המצה האמצעית.

מכניס לפה שלו 2 מצות ביחד ואוכלן, ואין זה הזמן לדבר, אלא יש לאכול את המצה בהסיבה בפרק הזמן (יש אומרים 4 דקות ויש אומרים 7 דקות, ויש אף האומרים 2 דקות – זמן אכילת פרס). ואין לשים מלח על המצה מכיוון שהיא לחם עוני. מצוות אכילת מצה היא מן התורה – מצת יד או מצת מכונה – כל אחד יעשה לפי מנהג אבותיו. - כזית או שני כזיתים – לפחות כזית ועדיף שני כזיתים על פי כוחותיו.

טז. מרור

לאחר אכילת מצה אנו אוכלין מרור, ומדוע לאחר המצה הרי לכאורה המרור קודם למצה, כי השעבוד והמרירות של המצרים הייתה לפני היציאה ממצרים! אלא שלאחר שהאדם אכל בהסיבה את המצה עליו לזכור גם את השעבוד. האם מצוות מרור היא מהתורה או מדרבנן, הלא נאמר בתורה 'על מצות ומרורים יאכלוהו'? אלא שבזמן שאוכלין קרבן פסח חיוב המרור הוא מהתורה, אבל מרור היום הוא מדרבנן והוא רק זכר למרור שהיה נאכל עם קרבן פסח. המרור לא נאכל בהסיבה מכיוון שאין שום צד של חירות במרור.

יז. כורך

כורכים את המרור במצה עם כזית חזרת ואומרים 'זכר למקדש כהלל כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים', במשנה ברורה כתוב שאומרים את הנוסח הזה רק לאחר אכילת הכורך – כדי שקודם כל יצא ידי חובת אכילת מרור ורק לאחר מכן יגיד את הנוסח. האם את הכורך אוכלין בהסיבה או לא? הרי המצה המסמלת את החירות צריכה הסיבה, ובמרור לא מסיבין, אז מה יש לעשות במקרה זה? אלא מתוך המימרא על הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ברור שאוכלין זאת בהסיבה מכיוון שמעשהו של הלל היה שיא החירותיות.

יח. שולחן עורך

אוכל ושותה כרצונו.

יט. צפון

יש מנהג לאכול שיעור אפיקומן כזית אחד ויש מנהג לאכול שני כזית (משקל כזית – 27-30 גרם וצריך לשקול כמה שוקלת מצה ולפי זה לאכול, מצת מכונה משקלה הוא 27 גרם שזה בדיוק כזית, ומצת יד משקלה משתנה בהתאם לגודל) צפון כפי שאמרנו הוא זכר לגאולה העתידה.

כ. ברך

ברכת המזון היא מצוות עשה מן התורה וצריכין למלא בה את הכוס ביינן, ובסופה שותים את הכוס השלישי וזו הכוס של ברכת המזון.

כא. הלל - נרצה

אומרים 'שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך' ובאמירה זו אנו מבטאים את אמונתנו בגאולה העתידה, כי כימי צאתנו מארץ מצריים בהם הושיענו הקב"ה על ידי משה - כך אנו מאמינים בגאולה העתידה שיישלח לנו את אליהו הנביא לבשרנו, ולכן לפני 'שפוך חמתך' אנו מוזגין כוס של אליהו הנביא להראות את אמונתנו בגאולה העתידה ובזכות אמונתנו נזכה ויבוא המשיח ויישפוך את חמתו על הגויים אשר לא קראו בשם ה' ואשר 'אכל את יעקב ואת נווהו השמו'

לאחר מכן מוזגים גוס רביעית וגומרין עליה את ההלל, ואחרי ההלל מוסיפים לומר 'נשמת כל חי' ולאחר מכן מברכין על כוס רביעית.

מתוך כך מגיעים ל'נרצה' לרמז שרצה ה' את מעשינו.

שנזכה לשנה הבאה בירושלים הבנויה בכניית בית מקדשינו במהרה בימינו אמן.

וכמו שזכינו בדורנו לראות את כל הפדויים באים לציון ברינה וזכינו לדור של קיבוץ גלויות, שברוך השם יש כאן יהודים מכל הארצות, אנו בטוחים שהקב"ה יעשה איתנו את כל ניסי הגאולה ובע"ה נזכה שכל עם ישראל ישוב לארצו ובע"ה נזכה לשיר לפניו שיר חדש על הגאולה העתידה.